

Úkoly č. 4

1. Co je míra návratnosti (*response rate*) a jakým způsobem ovlivňuje míra návratnosti výsledky výzkumu?

Míra návratnosti dotazníků je jeden z klíčových ukazatelů kvality dat, je sledována poměrem mezi vyplněnými dotazníky, které byly zařazeny do dalšího zpracování, a dotazníky vydanými k dotazování na platných adresách výběru.

Na celém výběrovém vzorku pak výpadky návratnosti znamenají selhání kompletní realizace měření. Takový stav je ale v praxi běžný. Rozptyl hodnot opakovaných měření (variable variance) a odchylky hodnot (biases) od skutečnosti jsou způsobovány právě nízkou návratností dotazníků. Odborníci, jako Bradburn, Bogart, Särndal nebo Lundström, se shodují na názoru, že stále nepříznivý vývoj návratnosti v současnosti je jedním z nejzávažnějších problémů kvantitativního sociálního výzkumu. [Krejčí 2006]

Výsledky výzkumu jsou ovlivňovány výpadky návratnosti zejména v oblasti počtu pravděpodobnosti: je zde dopad na odchylky, odhady hodnot, rozptyly odhadů a na nespolehlivost běžných způsobů odhadu přesnosti měření, tj. na relevanci testů a statistické dokazování.

Chyba měření, která vzniká při výpadech (non response error), je důsledkem rozdílu mezi respondenty a nerespondenty šetření. Jeden z dalších důsledků neprůhlednosti, způsobené nedostatkem informací o nerespondentech, patří také to, že chyba plynoucí z výpadků návratnosti nebývá v odhadech a testech analýz zohledněna. Výsledky šetření pak bývají přijímány s nedůvěrou jak u výzkumníků, tak u zadavatelů výzkumu, editorů odborných časopisů a jiných odběratelů informací z výzkumu. [Krejčí 2006]

2. Jaké jsou dva převládající důvody zvyšující se míry nevrácených a nevyplněných dotazníků výběrového šetření?

Všeobecně jsou citovány nejčastěji dva hlavní důvody poklesu návratnosti:

1. podle odhadů v nejrozvinutějších průmyslových zemích je důvodem zvyšující se počet dotazníkových šetření, populace je tzv. "přezkoumaná" (over - surveyed) a odmítá se podílet na dalších výzkumech, mnohdy ani nerozlišuje mezi regulérním sociologickým výzkumem a "direct marketingem";

*2. je obtížné respondenty vybrané pro průzkum se změnou jejich životního stylu vůbec zastihnout
[Krejčí 2007]*

3. Jaké jsou statistické možnosti ošetření nízké návratnosti.

Statistika řeší nízkou návratnost a chyby jí způsobené pomocí přístupů imputace a vážení: Imputace představuje nahrazení hodnot pro chybějící jednotky pozorování jejich odhady konstruovanými na základě dalších informací, zjištěných ve výzkumu nebo z jiných zdrojů. Lze snadněji nahrazovat chybějící jednotlivé odpovědi, než celý dotazník.

Vážení vychází nejčastěji ze srovnání se známými sociodemografickými charakteristikami; na základě zjištěných rozdílů přiřazujeme různé váhy případům v datovém souboru, a to s cílem přiblížit se strukturou souboru cílové populaci. [Krejčí 2006]

4. Co je sociální kapitál a v čem spočívá problém jeho měření?

Definice sociálního kapitálu (SK) dle Bourdieu:

SK je množina aktuálních nebo potencialních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy z členství ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, tedy různými oprávněními.

Podle J. Colemanu je sociální kapitál aspekt sociální struktury + výbava aktérů v této struktuře; slouží jako spojovací článek mezi mikro a makro strukturou

Základní funkcí sociálního kapitálu je usnadnit jednání aktéra (kolektivních aktérů) v rámci struktury

Colemanův koncept rozlišuje tři základní formy sociálního kapitálu:

- závazky a očekávání, které závisejí na důvěryhodnosti sociálního prostředí (struktury)
- kapacita sociální struktury z hlediska toku informací (informační kanály)
- normy doprovázené účinnými sankcemi

Robert Putnam - pojem se dostává do veřejného diskurzu:

„[...] odkazuje k vlastnostem sociální organizace, jako je důvěra, normy a sítě, které usnadňují koordinované jednání, a tak přispívají k výkonnosti společnosti“

Srovnání jednotlivých pojetí:

V pojetí Bourdieu - pojímá sociální kapitál jako základ nerovnosti

Putnam - pojímá sociální kapitál jako základ koheze celé společnosti, resp. komunity

Možno hovořit o třech rozdílných teoretických tradicích zkoumání sociálního kapitálu spojených se jmény Bourdieu, Coleman a Putnam.

Problematika sociálního kapitálu se v empirickém výzkumu objevila v polovině 90. let.

Metodologie měření je značně různorodá a nepřehledná, což je její hlavní problém

Indikátorů sociálního kapitálu existuje velké množství, a to i v rámci totožných konceptualizací.

Rozlišujeme dvě základní podoby indikátorů: podle toho zda se jedná o

- postoje (důvěra, hodnocení kvality sociálního života atd.)
- jednání (např. členství v organizaci)

Indikátory jsou omezeny způsobem vzniku dat, z nichž jsou konstruovány

*K měření SP je třeba rozlišit základní typologie: individuální kapitál x kolektivní kapitál
strukturální x kognitivní*

strukturální k. je spojen se sociálními institucemi, jako role, pravidla, procedury x kognitivní je odvozen z mentálních procesů a idejí udržovaných kulturou

Indikátory a měření individuálního sociálního kapitálu:

- **jednoduchý sumační index** (obtížné dotazníkovým šetřením)

- **generátory jmen a pozic** - respondent je požádán, aby jmenoval své osobní kontakty ve třech sférách: 1) rolových vztahů (bydliště, práce), 2) obsahových oblastech (pracovní a domácí záležitosti) a 3) soukromí (důvěra, intimita).

Míra sociálního kapitálu je pak odvozena z diverzity kontaktů a rozsahu jejich zdrojů (vzdělání, profese) i jiných vlastností.

Putnamův index

Je nejrozšířenější konceptualizací v empirických výzkumech, používá sekundárních dat, jako indikátory jsou agregované sociální údaje (tzv. vysoce formální sociální kapitál).

Sumarizuje indikátory pomocí faktorové analýzy.

Putnam sestavil komplexní index se 14 (později se 13) indikátory. Otázka důvěry: někdy není považována za integrální součást sociálního kapitálu.

Index slouží k porovnání úrovně SK mezi jednotlivými státy USA.

Nový validní benchmarkový nástroj

Social Capital Community Benchmark Survey (SCCBS) slouží ke sledování úrovně SK v čase. Původně měl 100 položek pro ověření reliability.

Výsledek dnes: 11 klíčových dimenzí SK a 5 hlavních domén s 20 položkami

Australský multidimenzionální přístup

Byl odvozen od Putnama - rozpracovaná operacionalizace, zohlednění kvality i struktury sociálních vztahů, komplexní analýza sociálních sítí

Index sociálního kapitálu je dvojdímenzionální (normy důvěry a reciprocity a velikost sociální sítě)

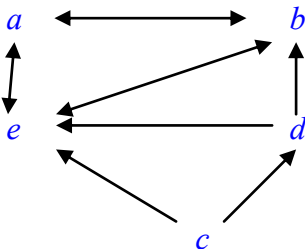
[Sedláčková & Šafr 2005]

5. Jaké jsou metody sociometrické analýzy?

Tři formy sociometrické analýzy:

1) **sociometrické matice** - pravoúhlé uspořádání čísel nebo jiných symbolů - v sociometrii používáme jen $n \times n$ matice, kde n je počet osob ve skupině; matice čísel vyjadřují všechny volby členů skupiny v jakékoliv skupině; sloupcové součty nám dávají "indexy spopolitosti" - kdo byl kolikrát volen

2) **sociogramy** - směrové grafy: digramy nebo přehledy voleb provedených ve skupinách, vyjadřuje se matematicky obecně iR_j (i je v relaci s j), specifikuje se pomocí např. iO_j (i ovlivňuje j), iV_j (i volí j), iP_j (i je přítelem j), jD_j (i dominuje nad j) např.

Jsou vhodné pro skupiny do 20 členů.

3) **sociometrické indexy** - jednotlivá čísla vypočtená ze dvou nebo více čísel získaných ze sociometrických dat, označují sociometrické charakteristiky jedinců a skupin

- měření volebního statusu osoby: $CS_j = \text{suma voleb ve sloupci} / \text{počet individuí ve}$

skupině mínus jedna (sebe nevolíme)
- měření skupinové expanzivnosti: $E = \text{suma všech voleb učiněných všemi členy skupiny} / \text{počet členů skupiny}$
- kohezivnost: $Ko = \text{poměr vzájemných voleb k celkovému počtu možných párů}$
- Index conformity (používá Katz a Powell)
[Kerlinger 1972]

6. Co měří sémantický diferenciál, kým byla tato technika vyvinuta a kdy? Na čem je technika S.D. založena – jakým způsobem se při výzkumu měří významy pojmů? (Jak se to dělá – stručně popište)

Sémantický diferenciál je metoda pozorování a měření psychologického významu věcí, obvykle pojmů, kde každý pojem má společný kulturní význam.

Jeho tvůrcem je Osgood, techniku popsal spolu s Tannenbaumem a Succim v knize *The Measurement of Meaning*, vydané v roce 1957 na univerzitě v Illinois, USA.

Technika SD je založena na měření konotativních významů pojmů, jako bodů v „sémantickém prostoru“.

"SD se skládá z počtu škál, každá škála je bipolárním párem adjektiv vybraným z velkého počtu takových škál, které byly vybrány za zvláštním speciálním výzkumným účelem, společně s pojmy, které mají být zařazeny do škál." [Kerlinger 1972: 549]

Obvykle se používá sedmibodové hodnotící škály (možno i 5 - 9).

Každá škála **měří jednu nebo dvě ze základních dimenzí nebo faktorů**

faktory: hodnocení, potence, aktivita

- tyto faktory = seskupení adjektiv, která jsou: hodnotící (*h*); vyjadřující sílu nebo potenci (*p*); vyjadřující aktivitu (*a*)

Prvním krokem při konstrukci nebo výběru sémantického diferenciálu k výzkumnému účelu je výběr pojmů (nebo jiných podnětů), které chceme hodnotit s bipolárními adjektivy.

Vzorek pojmů musí být vybrán tak, aby reprezentoval části sémantického prostoru, použité pojmy musejí být nabitý potenciálem pro rozmanité reakce.

Dále je nutné vybrat vhodné škály nebo páry adjektiv; dvě hlavní kritéria výběru: faktor reprezentativnosti a faktor relevance ve vztahu k použitým pojmům.

Součtů nebo průměrů tří škál v každém faktoru se obvykle využívá jako skóre. Škály s neznámou faktorovou kompozicí jsou často relevantní určitým problémům - při užívání nezkoušených škál je třeba vymežit faktorovou identitu škál.

Páry adjektiv se mohou jevit jako irelevantní - relevanci si ne vždy můžeme být jisti (pokud je pár adjektiv irelevantní v řadě pojmů, měla by nastat velká převaha středních hodnot a malý rozptyl).

Analýza:

- **srovnání průměrů**

- **analýza vzdálenosti seskupení** - jestliže se dva pojmy nalézají těsně spolu v sémantickém prostoru, jsou podobné významem pro jednotlivce nebo skupinu, která provádí posuzování.

- **nalezení měřítka vzdálenosti** - vzdálenost jako vztah, který studujeme (k tomu užívá Osgood tzv. *D* statistiky - kde *D* je lineární distance mezi dvěma kterýmikoliv pojmy)

Základ různých analýz je však stejný: vyhledávají se pojmy, které se spolu seskupují: čím menší je *D* mezi dvěma pojmy, tím bližší jsou si pojmy významem a naopak.

Užití faktorových skóre - stejný počet škál *h*, *p*, *a* - skóre z těchto škál jsou odděleně zprůměrněna, aby produkovala faktorová skóre *h*, *p*, *a*. [Kerlinger 1972]

Zdroje:

Kerlinger, F. 1972. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia.

Krejčí, J. 2006. "Problém nízké návratnosti výběrových dotazníkových šetření." *SDA Info*. (VIII)2: 1-3.

Krejčí, J. 2007. "Non-response in Probability Sample Surveys in the Czech Republic." *Sociologický časopis*. (43)3: 561-587.

Sedláčková, M., Šafr, J. 2005. "Měření sociálního kapitálu. Koncepty, výzkumné projekty, zdroje dat." *SDA Info*. (VII)1: 4-11.

Vyřešené úkoly odevzdejte prosím do odevzdávání 5. týdne do pondělí 29. 3. 2010